

# Deniz Kırlangıçları Göç Şampiyonudur

Arktik deniz kırlangıçları her yıl 40 000 km kanat çırpırlar. Vatanları kuzey kutbudur; fakat her yıl kışı Antarktika'da geçirmek için kuzey kutbundan güney kutbuna uçarlar. Kuzey kutbuna döndüklerinde eski yuvalarını bulur, yeniden eski eşleriyle yaşamaya başlarlar.

**G**öç, hayvan davranışları arasında yalnız insana en ilginç geleni değil, aynı zamanda en şiiresel olanıdır. Bunu, bir deniz kuşu olan Arktik deniz kırlangıcının yaşamında görebiliriz. Bu kuş her yıl bir kutuptan ötekine uçar. Arktik'de kış 6 ay sürer; kışın 6 ay güneş doğmadığından her yer karanlıktır. Bu sırada Antarktika'da yazdır; güneş 6 ay batmaz, Arktik deniz kırlangıcı, kuzey kutbunda yuva yaptıktan sonra her yıl güneye doğru uzun bir göçe başlar. Antarktika'ya vardıklarında tam güney yazdır; her yer aydınlıktır ve sular serbesttir. Kuzey ve güney kutupları arasında bu gidip gelme 30 000-40 000 km uçmak demektir. Belli ki Arktik deniz kırlangıçları uzun süren gecelerden hoşlanmamakta, gündüzlerin aylarca sürdüğü yerleri aramaktadırlar.

Uzun süre uçabilen başka kuşlar da vardır. Örneğin bağırın albatros türü bir kuşun yavrularından biri, ayağına halka bağlanarak Kerguelen'de işaretlenmiş ve 10 ay sonra 18 000 km uçmuş olarak Şili kıyılarında bulunmuştur. Tahiti'nin kervançulluğu kuşları Alaska tundralarında yuva yaptıktan sonra, Pasifik Okyanusu üzerinde 10 000 km uçarak kışlamak için Polezzya Adaları'na gelirler. İşin ilginç yanı şudur: Bu göçler sırasında kuşlar uzun mesafeler boyunca ne bir yere konup dinlenebilirler, ne de bir şey yiyip içebilirler. Hiç konaklamadan uçtukları en uzun mesafe şaşırtıcıdır: 3000 km! Arktik deniz kırlangıçları her yıl bir defa kuzey kutbundan güney kutbuna ve sonra güney kutbundan kuzey kutbuna uçarak bir rekor kırmaktadırlar. Dünya'nın çevresi 40 000



kmdir; demek ki bu kuşlar her yıl adeta Dünya'nın çevresini dolaşmaktadırlar. Arktik deniz kırlangıcı her iki kutupta da yaşayan tek hayvandır.

Kış başlarken bu kuşların kaybolduğunu gören insanlar bununla ilgili olarak birtakım şeyler uydurmuşlardır. Kimileri onların Ay'a gittiklerini, kimileri başka tür hayvanlara dönüştüklerini, kimileri de göllerin dibindeki çamurda kışı geçirdiklerini ileri sürmüştür. Bu kuşların güneydeki "beyaz anakara'ya (Antarktika) gitmiş olabileceği kimsenin aklına bile gelmemiştir.

*Sterna paradisae* 30 cm boyunda, kanat açıklığı 75-80 cm olan, 80-120 gram ağırlığında bir kuştur. Çok keskin, kıpkırmızı bir gagası vardır. Kafasının üstü, beyaz tüyleyle karşıtlık oluşturan ve bir başlığı andıran siyah tüylerle kaplıdır. Kuyruğu uzundur ve derinlemesine çatallanmıştır. Almanlar, hızlı uçuşu ve büyük ustalığı nedeniyle ona "deniz kırlangıcı" demişlerdir. Arktik deniz kırlangıcılarının çoğu Arktik Okyanus kıyılarında yaşarlar. Bu kuşlara, karaların en kuzey noktası olan Grönland'ın Morris Jesup Burnu'nda, Kanada, Alaska, Sibirya, Norveç, İrlanda ve Britanya Adaları'nda rastlanır. Dünya'daki sayılarının 1 milyon çift olduğu tahmin ediliyor. Fransa'da, ancak 5 çift olduğu sanılmaktadır; bunlar da Breton yarımadasındadır; burası bu kuşların yaşam alanının güney sınırını oluşturur. Şimdi anlaşılması gereken şey, yılın belli bir zamanında deniz kırlangıcılarının hangi nedenle dünyanın en büyük kuş göçünü gerçekleştirdikleridir.

Bu konuda bildiklerimiz çok eksik. Göç sırasında hangi yolu izliyorlar? Yönlerini ve rotalarını nasıl bulmaktadırlar? Gerçekte genel göç kuramına göre göç, her yıl o hayvan toplumunun çevresinde meydana gelen dalgalanmalara karşı bir tepkidir. Deniz kırlangıcıları gibi kuşların üreme mevsiminde sayılarının çok fazla artışı, ortamdaki besinin çok azalmasına yol açar; böyle bir nedenle göç ediyor olabilirler. Bununla birlikte çok iyi tanıdıkları, besin kaynaklarını çok iyi bildikleri bir ortamı bi-

rakıp, dünyayı boydan boya geçmek pahasına, rastlantılara bağlı bir serüvene atılmalarını anlamak da kolay değildir.

Arktik deniz kırlangıcıları üreme mevsimi sona erer ermez Antarktika'ya göç ederler. Bu 20 000 km'lik yolda genellikle kıyıları izlerler; fakat fırtınalar nedeniyle içlerinden bazıları kıyılardan içerilere, örneğin Büyük Sahra'ya savrulur. Bir başka örnek: Baltık Denizi kırlangıcılarından bazıları And Dağları'nda 2000 m yükseklikte bulunmuştur. Kanada'nın doğusundan ve Grönland'dan gelen deniz kırlangıcıları güney doğuya doğru uçarlar; orada onlara kuzey Avrupa'dan, Spitzberg'den ve Sibirya'dan gelen deniz kırlangıcıları katılır. Hepsi İberik Yarımadası kıyılarını ve sonra Afrika'nın Batı kıyılarını izleyerek Fas ya da Senegal'e varır, burada dinlenirler. Göç sırasında gökte binlerce kuştan oluşan cıvı cıvı bir "kuş bulvarı" oluşur.

Bu enlemde önemli bir rota değişikliği olur. Bazıları Atlantik Okyanusu'nu geçerek Güney Amerika açıklarında Bengela akıntısında biraz dinlenir, sonra da rotayı Antarktika'nın planktonlarla dolu ırmaklarına çevirirler. Alaska deniz kırlangıcıları Batı Amerika kıyısını kuzeyden güneye izleyerek Horn Burnu'ndan Antarktika'ya yönelirler.

Genellikle Antarktika'daki hareketleri baskın rüzgârlar sistemine dayanır. Buz dağı'nın kıyısına geldiklerinde doğuya doğru uçarlar. Güney Amerika'dan gelenler Batı Afrika kıyısından gelenleri izlerler. Güney yazı başlayıp buz dağı gerilemeye başlayınca deniz kırlangıcıları rüzgârların etkisiyle batıya itilirler. Gemilerden yapılan gözlemler göstermiştir ki deniz kırlangıcıları bundan sonra sürüler halinde yüzen buzlar üzerinde oturur, sularda kaynaşan krillerle (bir çeşit karides) karınlarını doyururlar. Martta tüy değiştirmiş ve kilo almış olarak (dönüş uçuşuna hazırlık olarak) geldikleri yollardan geri dönerler. Yuva yaptıkları enleme göre Mayıs ya da Haziran'da kuzeye dönmüş olurlar.

Deniz kırlangıcılarının yaşamları çok uzundur. Ayaklarına halka bağlanarak ortalama ömürlerinin 20 yıl olduğu anlaşılmıştır. Kuzeye gelir gelmez geçmiş yıllarda kurdukları yuvaları bulurlar; büyük ve gürültülü koloniler halinde bir araya gelir, çiftleşmeye başlarlar. Birçoğu yıllardır çiftleştikleri eşlerini bulup onunla çiftleşirler; çünkü deniz kırlangıcıları genellikle ömür boyu aynı eşle yaşarlar. Kral penguenler ve pembe flamingolar gibi acaba onlar da eşlerini çıkardıkları seslerden mi tanıyorlar? (Bu konu bir Fransız bilim adamınca kanıtlandı: N. Mathevon, Comptes Rendues des Acad. Sciences, 319, 2932, 1996).

Erkekler dişiyle birleşmeden önce, çok yüksekte ustalıklı bir şekilde uçarak "düğün"ü başlatır, kuvvetlerini kanıtlamak istercesine yüzlerce metre yukarı fırlarlar. Sonra çift birlikte gökte süzülme ve zigzaglar çizerek toprağa yaklaşmaya başlar. Daha sonra erkek, düğün hediyesi olarak dişiye balıklar sunar. Dişi, bu hediye'nin kalitesini beğenirse erkeğin teklifini kabul eder. Bu yalnız bir "aşk" jesti değildir; dişi yumurtlamak için iyi beslenmek zorundadır. Genellikle pek derin olmayan yuvayı erkek kazar; eşi de yuvayı bitkiler ve çakıllarla süsler. Her dişi 2-3 yumurta yumurtlar; üç hafta sonra yumurtadan yavrular çıkar. Ana baba, yavrularını günde 25 kez besler.

Ana babanın yavrulara ne öğrettiği hakkında pek bir şey bilinmiyor. Ancak, yavrulara onların doğdukları yeri bulmalarına yarayacak coğrafya bilgileri verdikleri, gece yıldızları tanımayı öğrettikleri ve bu müthiş göçte çok gereksinim duyacakları iç manyetik haritayı tanıttıkları sanılıyor. Erişkinler göç ederken yavrular çok seyrek olarak onlarla birlikte giderler. Yavrular bazen yolculuğun ancak yarısını yapabilir; ancak 3 yaşlarına basınca göçü tamamlayabilirler. Bilinen en yaşlı Arktik deniz kırlangıcı 26 yıl yaşamıştır. Bu saygıdeğer kuş dünyanın bir ucundan ötekine yaklaşık 1 milyon km uçmuş demektir.

Deligeorges, S., Recherche, Kasım 1996  
Çeviri: Selçuk Alsan